

Benjamin Britten - twórczość na instrumenty dęte
Wykład wygłoszony w ramach sesji naukowej w Katedrze Instrumentów
Dętych i Perkusji w Katowicach, 24.11.2014 r.

Benjamin Britten urodził się 22 listopada 1913 roku w Lowestoft, małej miejscowości rybackiej nad Morzem Północnym. Był najmłodszym dzieckiem Roberta i Edith. Otoczony licznym rodzeństwem, rozpieszczany przez matkę i nianię wzrastał w poczuciu bezpieczeństwa i w komforcie trudnym do wyobrażenia dla wielu dzieci w nękaną wojną Europie.

Pierwszych lekcji gry na fortepianie udzielała Benjaminowi matka już w wieku pięciu lat. Następnie uczęszczał do South Lodge School, gdzie pobierał lekcje gry na fortepianie oraz altówce. Od najmłodszych lat Britten samodzielnie komponuje. Na początku utwory fortepianowe oraz na altówkę i skrzypce. Jego wczesne utwory są pod wyraźnym wpływem muzyki Chopina i Schuberta, czyli muzyki którą sam wykonywał.

W kolejnych latach kompozytor próbuje swych sił w większych formach i tworzy dwie sonaty fortepianowe oraz Sonatę skrzypcową D-dur. Już wtedy zaczęły zarysowywać się pewne elementy jego stylu, jak na przykład: oszczędna faktura, śpiewne i melodyjne tematy.

W roku 1927 rozpoczął naukę kompozycji u **Franka Bridge'a**, który ukształtował go jako kompozytora i człowieka, wpoił mu pacyfistyczne przekonania, zaszczepił fascynację kulturą europejską, wprowadził w świat muzyki Bartoka, Skriabina, Schonberga - świat bardzo egzotyczny dla chłopca wyrosłego w kręgu prowincjonalnych upodobań.

Wymagania stawiane przez Bridge'a były prawdziwie profesjonalne - kładł on nacisk na odpowiedzialność, jaką kompozytor winien przyjąć za każdy dźwięk, każdy szczegół utworu.

Latem roku 1930 stanął Britten przed komisją egzaminacyjną **Royal College of Music**. Miał ze sobą ogromny plik partytur, prowokując tym żartobliwe pytanie Vaughana Williamsa: „Czyżby to było wszystko?”, na co Britten odparł ze śmiertelną powagą: „Ależ nie, mam tego jeszcze całą walizkę...” Jego partytury wzbudziły zdumienie członków komisji, zaszokowały profesjonalną znajomością tajników sztuki instrumentacyjnej, śmiałymi rozwiązaniami harmonicznymi, sugerującymi zainteresowanie osiągnięciami awangardy europejskiej.

Uzyskawszy stypendium pozwalające na bezpłatne studia, został Britten przyjęty do klasy kompozycji **Johna Irelanda**, który reprezentował pokrewną orientację estetyczną w stosunku do Franka Bridge'a, obaj byli bowiem w opozycji do szkoły Vaughana Williamsa, uznawali konieczność europeizacji muzyki angielskiej **bez obawy o utratę tożsamości narodowej**.

Kariera Brittena nabierała tempa. Na przełomie 33 i 34 roku przyznano Brittenowi stypendium im. Octavii, umożliwiające roczne studia za granicą. Nie było to pierwsze wyróżnienie - 1931 zdobył nagrodę Ernesta Farrara w zakresie kompozycji, w roku 1932 wyróżniono go nagrodą Sullivana..

W grudniu 1934 roku kończy studia, a już wiosną 1935 roku rozpoczyna się jego współpraca **Johnem Griersonem**, szefem londyńskiej wytwórni filmów dokumentalnych. Od lipca do listopada 35 roku Brittenowi udaje się zrealizować muzykę do **dziesięciu filmów**. Kolejnym ważnym wydarzeniem jest podpisanie kontraktu z londyńskim wydawnictwem **Boosey and Hawkes**, z którym współpraca będzie trwać aż do lat sześćdziesiątych. Poprawiło to znacznie jego sytuację materialną, stworzyło poczucie bezpieczeństwa i zapewniło perspektywy na przyszłość.

Britten był już cenionym kompozytorem kiedy w maju 1939 roku pozostawia za sobą kraj gorączkowo przygotowujący się do wojny i wyjeżdża wraz ze swoim partnerem życiowym - tenorem Peterem Pearsem do Ameryki.

Pierwszy kontakt z Ameryką dostarczył Brittenowi jak najlepszych wrażeń - fascynowała go nowoczesność i rozmach tego kraju. Z tego okresu pochodzi szereg znaczących, dojrzałych artystycznie utworów, rodzą się **pierwsze pomysły i szkice opery Peter Grimes**.

W roku 1942 Britten wraca do Anglii gdzie kontynuuje prace nad swoją pierwszą operą. Dopiero w 1945 roku zostaje ona ukończona, a premiera w londyńskim Sadler's Wells Theatre 7 czerwca 1945, a więc miesiąc po zakończeniu wojny, okazuje się spektakularnym sukcesem. Jest to moment w którym Britten staje się **kompozytorem o sławie międzynarodowej**. Krytyka londyńska jest pewna że od czasów Purcela i Handla nie powstało w Anglii ani jedno **dzieło tej miary**.

Kolejnym krokiem milowym w jego karierze jest ukończone w roku 1961 **War Requiem** – uważane za najbardziej osobiste, żarliwe wyznanie pacyfistycznego credo kompozytora. Prawykonanie War Requiem miało miejsce w katedrze św. Michała w Coventry. Było ono wielkim sukcesem nie tylko artystycznym, ale i kasowym: wytwórnia Decca odnotowała rekordową ilość sprzedanych płyt - ponad dwieście tysięcy egzemplarzy w przeciągu zaledwie pięciu miesięcy.

Wiosną 1968, pojawiają się u Brittena pierwsze objawy poważnej choroby serca. Prawdopodobnie była to konsekwencja częstych angin, trapiących kompozytora w latach czterdziestych. Znakomita do tej pory kondycja fizyczna zaczęła go zawodzić. W kolejnych latach stan jego zdrowia się pogorsza.

Do marca 1973 roku pracuje Britten nad swoją ostatnią operą **Śmierć w Wenecji**. Osłabienie organizmu kompozytora nie pozwoliło mu uczestniczyć jednak w prawykonaniu, które odbyło się w Snape 16 czerwca.

Z początkiem roku 1976 spotkało go ostatnie w życiu wyróżnienie - otrzymał **tytuł szlachecki** uprawniający go do zasiadania w Izbie Lordów Parlamentu.

Rankiem 4 grudnia 1976 roku Britten zmarł. Pochowano go na małym cmentarzu obok średniowiecznego kościoła w Alderburghu, wystawiając - zgodnie zresztą z jego wolą - skromny, mały nagrobek, jakich wiele na owym cmentarzu. W dniu pogrzebu flagi opuszczono do połowy masztów, sklepy zamknięto, a tłumy mieszkańców odprowadzały na miejsce wiecznego spoczynku kompozytora światowej sławy.

*****

Benjamin Britten był typowym reprezentantem kultury brytyjskiej. Z jej tradycji wywodzą się charakterystyczne elementy jego założeń estetycznych, stylu kompozytorskiego, a nawet pewne cechy charakteru - skrupulatność, sumienność, dyscyplina, niechęć do efekciarstwa i pogoni za modą. Typowo angielskie jest również umiowanie tradycji oraz unikanie rozwiązań „rewolucyjnych”.

Z twórcami własnego pokolenia łączy Brittena zainteresowanie uniwersalnymi problemami moralnymi, przedstawianie ich w formie przypowieści oraz częsta manifestacja przekonań pacyfistycznych opartych na chrześcijańskich normach moralnych.

Humanizm i pragmatyzm miały znaczący wpływ na jakość jego języka kompozytorskiego. Stworzył charakterystyczny styl asymilujący rdzenną tradycję angielską (Purcell, Ireland) z wpływami obcymi (Mahler, Strawiński, Berg, Bartok)

Nie dbając nigdy o „modne” brzmienie swych dzieł ani o nowatorstwo środków technicznych, należał Britten do pionierów w zakresie stosowania kontrolowanego aleatoryzmu, wcześniej eksperymentował z taśmą magnetofonową i niekonwencjonalnymi źródłami dźwięku. Wierzył w trwałość i ponadczasowość humanistycznie pojętej sztuki, twórczości skierowanej ku człowiekowi takiemu, jakim jest w istocie.

*****

Główny trzon twórczości Brittena skupia się wokół muzyki symfonicznej oraz operowej. Na szczęście znalazł czas na skomponowanie kilku utworów na instrumenty dęte, a przede wszystkim utworów w których znacząca rolę odrywa jeden z instrumentów dętych – obój. Postaram się w krótki sposób przedstawić te utwory w porządku chronologicznym.

#####

Pierwszym utworem, jaki B. Britten napisał na instrument dęty w roli instrumentu solowego jest **Phantasy Quartet**. Dzieło powstało jesienią roku 1932, a publikacji doczekało się już cztery lata później, nakładem wydawnictwa **Boosey & Hawkes**, jako opus 2. Jak już wcześniej wspominałem, podpisanie umowy z powyższym wydawcą było jednym z ważniejszych wydarzeń w życiu Benjamin Brittena. Znamienne jest to, że jego geniusz dał się poznać specjalistom tego brytyjskiego wydawnictwa muzycznego na długo przed światowym uznaniem, jakie zdobył kompozytor w latach powojennych.

Phantasy Quartet op. 2 na obój, skrzypce, altówkę i wiolonczelę zadedykowany zostało wybitnemu oboiście, Leonowi Goossensowi, powstało jako dzieło konkursowe - prawdopodobnie chodziło o konkurs Cobbetta na jednoczęściowy utwór o charakterze fantazji. Kompozytor miał wówczas zaledwie dziewiętnaście lat i był studentem Królewskiej Akademii Muzycznej. B. Britten przystąpił do konkursu za namową swojego pierwszego pedagoga Franka Bridge'a, który w latach wcześniejszych – podobnie jak R. V. Williams czy J. Ireland - również próbowali swoich sił w tym konkursie.

Niestety kompozycja Brittena nie zyskała sobie uznania jurorów w Anglii, ale przyszło ono w dwa lata później na festiwalu Międzynarodowego Towarzystwa Muzyki Współczesnej we Florencji. Środowisko krytyków we Florencji zwracało szczególną uwagę na wyjątkową nastrojowość utworu skomponowanego przez dziewiętnastoletniego studenta Akademii Królewskiej. Liryzm linii melodycznej oboju stanowi centralny element dzieła, gdyż jest to symbol postawy życiowej Brittena. Wielokrotnie wspomniany już pacyzizm kompozytora znalazł ujście w nastrojowej, wręcz nostalgicznej barwie oboju, na tle marszowego akompaniamentu smyczków.

Utwór zawiera wiele cech charakterystycznych dla późniejszych kompozycji. Na pierwszym miejscu znajduje się w tym względzie drobiazgowość w kwestii oznaczeń artykulacyjno – dynamicznych. W wielu przedmowach dzieł opublikowanych, przez Boosey & Hawkes cytowane są słowa redaktorów technicznych, wspominających współpracę z B. Brittenem. Wielokrotnie zdarzało się, że kompozytor w trakcie pracy nad wydaniem konkretnego utworu interweniował w sprawie nie dość precyzyjnego umieszczania oznaczeń dynamicznych, agogicznych czy artykulacyjnych. Kompozytor na bieżąco starał się nadzorować pracę zespołu redakcyjnego, w celu uniknięcia zbędnych problemów. Bezwzględna dokładność wykonawcza, była dla niego gwarantem osiągnięcia pożądanego efektu brzmieniowego.

#####

Kolejnym utworem jest **Two Insect Pieces**, skomponowany na początku 1935 roku, składający się z części: Konik Polny oraz Osa. Sama nazwa kompozycji utworu zwraca uwagę na swój programowy charakter. Utwór został zadedykowany Sylvii Spencer, która wraz z kompozytorem wykonała dzieło krótko po jego powstaniu. Było to jednak wykonanie nieoficjalne i dziś za pierwsze publiczne prawykonanie utworu, uważa się koncert z 7 marca 1979 roku, który Królewska Akademia Muzyczna w Manchesterze poświęciła pamięci tej wybitnej angielskiej oboistki lat trzydziestych minionego stulecia.

W latach 1935 – 1937 B. Britten napisał szkice szeregu podobnych miniatur poświęconych innym owadom, które jednak nigdy nie zostały ukończone. Najprawdopodobniej brak wolnego czasu sprawił, że pomysł stworzenia całego cyklu miniatur skończył się zaledwie na dwóch częściach.

Pierwsza część miniatury – Konik Polny, dzięki punktowanemu rytmowi przedstawia muzyczny obraz skaczącego świerszcza. Struktura utworu zbliżona jest do formy sonatowej, a materiał dźwiękowy tematu koncentruje się wokół tonacji E – dur.

Osa jest kompozycją o charakterze bardziej wirtuozowskim, co w oczywisty sposób podkreśla różnice między dwoma omawianymi owadami. Efekt ruchliwości w stosunku do Konika Polnego osiągnął kompozytor przede wszystkim, dzięki szesnastkowym przebiegom fortepianu oraz zwiększając tempo utworu. Dość czytelny plan tonalny, budowa formalna ABA.

#####

Kolejnym utworem jest skomponowany w 1936 roku **Temporal Variations**. Utwór ten powstał w najciekawszym okresie życia Benjamin Brittena. Kompozytor współpracował już ze studium filmowym Poczty Brytyjskiej oraz londyńskim kręgiem literatów – **Group Theatre**. Ponadto jego kompozycje, coraz częściej wykonywano na okolicznościowych koncertach zarówno w Anglii jak i poza jej granicami. Utwór został zadedykowany jednemu z najbliższych przyjaciół kompozytora – **Montagu Slaterowi**.

Temporal Variations składają się z dziewięciu miniczęści, które łączą się w jedną całość oznaczeniem attacca. Każda z nich posiada tytuł o charakterze programowym, jak np. Temat, Oracja, Marsz, Ćwiczenie, czy Chorał.

Wiadomo, że utwór został wykonany w trzy dni po jego ukończeniu, a wykonawcami byli **Natalie Caine** i **Adolph Hallis**. Benjamin Britten był słuchaczem koncertu, który odbył się dnia 15 grudnia 1936 roku w sali londyńskiej Wigmore Hall. Kompozytor był zadowolony zarówno z utworu, jako własnej kompozycji, jak i z interpretacji wymienionych instrumentalistów, o czym wspominał w swoim pamiętniku.

Niestety Temporal Variations z jakiegoś powodu zostało później zapomniane na ponad 40 lat. Dopiero w roku 1980 został opublikowany, dzięki wydawnictwu Faber Music. Jedną z hipotez dlaczego tak się stało jest podejrzenie iż Montagu Slater będący adresatem dedykacji poczuł się bardzo dotknięty faktem, iż Britten po niewątpliwym sukcesie, jakim była prapremiera opery Peter Grimes nie zaproponował mu już więcej współpracy przy kolejnych projektach operowych. Jest to jedyne logiczne wyjaśnienie powodu, dla którego utwór ten tak długo czekał na publikację.

----- Przykład muzyczny –

<https://www.youtube.com/watch?v=EMONDKXbVSo>

#####

W roku 1936 Britten napisał **Russian Funeral March** na instrumenty dęte i perkusję, oparty na rosyjskiej pieśni żałobnej. Jak pisze Andrzej Tuchowski - „...przykład dojrzałej twórczości Benjamin Brittena ...z pogranicza ekspresjonistycznego wstrząsu.”

Utwór znany jest również pod nazwa **War and death, impresja na orkiestrę blaszaną oraz perkusję**. W składzie orkiestry znajdziemy takie instrumenty jak: 4 waltornie, 3 trąbki, 3 puzony, tuba oraz perkusję

Według krytyków jest to pierwsza kompozycja która wyraźnie określa pacyfistyczne przekonania Brittena, wyrażając jego zaniepokojenie sytuacją polityczną w Europie. Jest to również jedno z nielicznych dzieł, które napisał specjalnie na instrumenty dęte

----- Przykład muzyczny –

<http://goodmorningbritten.wordpress.com/2013/07/15/listening-to-britten-russian-funeral/>

#####

W roku 1942 Benjamin Britten rozpoczął prace nad koncertem klarnetowym. Niestety nie dokończył tego dzieła i skomponował jedynie 1 część utworu. Dwie kolejne części dokończył później Collin Matthews, a inspiracje czerpał ze szkiców innych utworów Brittena pochodzących z początków 1940 roku,

---- Przykład muzyczny --

<http://www.youtube.com/watch?v=NPObif1oyRw>

#####

Sześć metamorfoz na obój solo według Owidiusza to utwór napisany wiosną 1950 roku jest cyklem sześciu obrazów mitologicznych. Wszystkie części cyklu posiadają konkretny program wyznaczony przez obszerny tytuł. Cechą wspólną wszystkich części jest ilustracyjność postaci znanych z mitologii.

Jest to utwór bardzo wartościowy z punktu widzenia oboistów, a każda z części niesie ze sobą tak interesującą treść oraz bogate i rozmaite problemy warsztatowe iż jest to właściwie propozycja do omówienia na oddzielnym wykładzie. Kilka lat temu pamiętam na jednej z pierwszych konferencji obojowych wykład na temat *Metamorfoz* poprowadził profesor Marek Mleczo. Skupił się on wtedy głównie na interpretacji utworu. Ja bardzo chętnie kiedyś opowiem o warstwie literackiej oraz problemach technicznych w poszczególnych częściach. Dzisiaj jedynie w bardzo krótkich fragmentach przybliżę treść poszczególnych części.

#####

W roku 1958 Britten skomponował utwór **In memoriam Dennis Brain**, na 4 waltornie i orkiestrę.

Dennis Brain jest uznawany do dziś za jednego z najwybitniejszych waltornistów w historii. W nekrologu dla magazynu Gramophone z 1957 roku Walter Legge napisał: "Brain przywrócił do repertuaru światowego cztery koncerty na róg Mozarta. Inspirował współczesnych mu kompozytorów (m.in. Hindemitha, Brittena i Poulencę). To on spowodował iż róg stał się jednym z najszlachetniejszych i najbardziej wyrazistych instrumentów. Artysta zginął tragicznie w wypadku samochodowym 1 września 1957 roku.

Utwór ma ponury nastrój. Britten przyjaźnił się z Dennisem od wielu lat. Odejście jego było dla kompozytora wielkim szokiem.

---- Przykład muzyczny -

<http://www.youtube.com/watch?v=9WXIBgvPf3w>

#####

Ostatnim jaki skomponował Britten na instrumenty dęte są napisane w roku 1965 **Gemini Variations** - na flet, skrzypce i fortepian na cztery ręce. Utwór składa się z 12 wariacji oraz fugi.

Bardzo ciekawa jest geneza powstania tego utworu. Otóż podczas swojej wizyty w Budapeszcie Britten spotkał bliźniaków Zoltána i Gábore Jeney, Tworzyli oni duet flet oraz skrzypce i wręcz bombardowali kompozytora prośbami o stworzenie nowego utworu na taki właśnie skład. Britten w chwili słabości obiecał że napisze taki utwór, a ponieważ bliźniacy grali również na fortepianie uznał że zabawnie byłoby stworzyć utwór na taki właśnie skład instrumentalistów. Dlatego skomponowany utwór jest napisany na trzy instrumenty, ale może go wykonywać dwoje wykonawców., wymieniając się wzajemnie przy instrumentach.

---- Przykład muzyczny -

<http://www.youtube.com/watch?v=zR9EkLxTUI0>

Mam nadzieję że udało mi się zaszczepić przede wszystkim w studentach ciekawość twórczości Benjamin Brittena, a takie tematy jak niedokończony koncert klarnetowy, zupełnie nowatorski utwór Gemini Variations, czy postać waltornisty Dennisa Braina doczekają się kolejnych ciekawych tekstów.

Piotr Pyc